

ПАРАДИГМА ПРАВА НА ЗАХИСТ В АНТИЧНІЙ ДУМЦІ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ПРАВОВИХ РЕАЛІЙ

Постановка проблеми. Право на захист є однією з фундаментальних складових прав людини, яке, на нашу думку, входить до природного права. Захист прав і свобод є обов'язком держави і суспільства. Однак поняття права на захист не є новим явищем. Воно існувало ще в давнину, про що свідчать думки античних мислителів.

Як справедливо відзначає М. Козюбра, «колискою природно-правових ідей була Антична Європа, а саме Стародавня Греція та Стародавній Рим» [1, с. 14]. Античні мислителі у своїх творах розмірковували про різні аспекти права, у тому числі права на захист, зокрема, через розуміння таких категорій, як справедливість, рівність перед законом, а також ролі держави в забезпеченні цих прав. Кожен з них мав свої унікальні погляди на цю тему та надавав їй різний акцент.

Дослідження думок античних мислителів є доволі важливою і цікавою темою в галузі правознавства. Більшість характерних ознак природного права, що стали фундаментом відповідної доктрини, сформульовані в Стародавній Греції та Стародавньому Римі, вважає М. Козюбра [1, с. 16]. Антична думка має значний вплив на сучасну юридичну культуру, тому її дослідження може допомогти зрозуміти підходи до права та його захисту, які існують у наш час.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження історичної думки щодо зародження та еволюції доктрини природного, захисту та забезпечення прав людини приділялась увага насамперед у працях таких вчених, як: Ю. Шемшученко, О. Данильян, Н. Оніщенко, О. Костенко, М. Козюбра, Н. Пархоменко, О. Петришин, С. Максимов, П. Рабінович, М. Марченко та ін.

Мета статті полягає в науковому дослідженні парадигми права на захист у період античності та обґрунтуванні їх значення в сучасних правових реаліях. Для досягнення цієї мети було використано аналіз праць таких авторів, як Сократ, Платон, Арістотель, Цицерон.

Виклад основного матеріалу. Право на захист відіграє важливу роль в історії, оскільки забезпечує можливість захисту прав людини від будь-яких надмірних дій з боку держави або інших суб'єктів. Історично боротьба за право на захист тісно пов'язана з боротьбою за права людини взагалі.

Мислителі античних Греції і Риму відіграли визначальну роль у історії формування і розвитку всієї духовної та правової культури людства. Особливістю думки античності є те, що вона оформилася та розвивалася як ідеологія вільних людей. *В античні часи, поняття про право людини на захист не було розвинене в тому вигляді, в якому ми розуміємо це поняття сьогодні.* Однак деякі мислителі Стародавніх Греції та Риму висловлювали погляди щодо прав людини, справедливості та рівності, які беззаперечно існують поряд з поняттям права на захист та які можна розглядати як його первісні форми розуміння та існування. Римські юристи розвивали систему права, яка гарантувала захист прав громадян. Зокрема, у Римській імперії існували суди, які забезпечували справедливість під час розгляду скарг громадян.

Одним із найвідоміших мислителів філософів Стародавньої Греції, який підкреслював важливість справедливості та рівності перед законом, був Сократ. Він говорив, що навіть у випадку, коли людина вчинила злочин, вона має право на справедливий процес і можливість захищати свої права. Сократ не писав жодних своїх творів, тому ми знаємо про його філософські погляди та діалоги з інших джерел, зокрема, з творів його учнів, особливо Платона. У діалозі «Апологія Сократа» [2] Платон описує судовий процес, під час якого Сократ обстоював свою позицію, а можна сказати, що здійснював захист себе перед афінськими суддями, які звинувачували його в тому, що

він порушує права нації і вводить молодь у заблуду. В цьому діалозі можна побачити, що Сократ підкреслював важливість справедливості та рівності перед законом. Він стверджує, що йому не було надано можливості захистити себе, і його судити несправедно.

Сократ так висловлювався про ставлення до своїх дій на судовому процесі: «...я навіть під страхом смерті нікому не поступлюсь на шкоду справедливості, і я не поступився б, хоч би мав від цього й загинути. ... я, однак думав, що моїм обов'язком є радше відстоювати закон і справедливість, ніж із страху перед тюрмою або смертю тримати вашу сторону, тому що ваше рішення протизаконне...» [2, с. 40].

Також Сократ звертає увагу, що «...суддя засідає не для того, щоб милувати, як йому заманеться, а для того, щоб судити по правді. Він-бо присягав не на те, що буде милувати того, хто йому до вподоби, а на те, що буде судити за законами...» [2, с. 44].

Отже, у цьому контексті можливо стверджувати, що Сократ боровся за своє право на захист і на справедливий процес і рівність перед законом. Він вважав, що йому належить право на справедливий процес і можливість захищати свої права, навіть якщо він і порушив якісь правила.

Також у діалозі «Крітон» [3, с. 42–53] Платон описує розмову між Сократом і його давнім другом Крітоном. У цьому діалозі Сократ обговорює проблему того, чи має він право на втечу з в'язниці, де він перебуває у зв'язку зі своїм засудженням на смерть. Сократ стверджує, що, навіть якщо він зміг би втекти, він не може цього зробити, оскільки він має бути послухним законам, які захищають права громадян. Так, у цьому діалозі Сократ ставить риторичне запитання: «Ну, гаразд, поставимо запитання інакше. Припустімо, що ми збираємося звідси втекти, а втім, називай це, як хочеш, і тут до нас приходять Закони й Держава, стають перед нами й питають: «Скажи нам, Сократе, що ти намислив зробити? Те, що ти задумав, не що інше, як намагання знищити нас, Закони і всю Державу, наскільки це в твоїй силі. Невже ж ти вважаєш, що Держава може існувати і що вона не розвалиться, коли судові вироки, видані в ній, не матимуть сили, коли приватні особи зможуть їх зневажити й скасовувати їхню дію?» [3, с. 48]. Отже, якщо розцінювати втечу з в'язниці, як один із засобів захистити своє право, можна стверджувати, що Сократ виходив з того, що право на захист не має виходити за межі закону та відповідно посягати на «Закони» й «Державу».

Отже, у своїх діалогах Платон відображає погляди Сократа на справедливість і рівність перед законом, що можна розглядати як *первісні форми розуміння права людини на захист*.

Платон, як і його учитель Сократ, також надавав великого значення справедливості та рівності перед законом, тому можна сказати, що він також розмірковував про право на захист.

У діалозі «Закони» [4] Платон обговорює питання законодавства та права. З аналізу цього діалогу можна дійти висновку, що Платон вважає, що кожна людина має право на захист своїх прав перед законом та що справедливість має бути загальноприйнятою й необхідною в кожному суспільстві. У нашому контексті слід звернути увагу на такі його висловлювання, в яких філософ з різних сторін занурюється в питання справедливості та відповідно і питання захисту прав, а саме: «...Закон повинен мовчати перед тими, хто слухається; ...згідно із законом жодне покарання не має на увазі заподіяти зло; ...ніхто ніколи не повинен залишатися безкарним за будь-який вчинок; ...кожен суддя подає свій священний голос, зобов'язуючись перед Гестією судити у міру сил справедливо та вірно; ...за більше зло природно призначити більше покарання, а за менше – менше. Так маємо чинити і ми в наших законах...» [4].

Окремо спинимося на думці Платона про те, що мистецтво захисту має відповідати праву, а не бути наслідком наклепу та підкупу. Так, у зв'язку з цим Платон зазначає: «...Та ось хоч би правосуддя – яка це чудова справа серед людей! ...Але якщо воно таке прекрасне, як не бути прекрасним також і захисту? Однак, незважаючи на це, якийсь злісний наклеп затьмарює прекрасне ім'я мистецтва, стверджуючи перш за все, що існує певний прийом у судових справах, що полягає в тому, що, судячись особисто або заступаючись на суді за іншого, можна виграти справу незалежно від того, чи права людина чи ні: мовляв, якщо добре заплатиш, то й отримаєш у дарунок як це мистецтво, так і засноване на ньому мовлення. Отже, нам у нашій державі треба особливо стежити за тим, щоб не допускати такого роду мистецтва або, вірніше, хитрощів, набутих довгим досвідом» [4].

У діалозі «Горгій» [3, с. 155–234] Платон звертається до проблеми мовного мистецтва та риторики, досліджує питання про природу риторики і доводить, що правильно вживаний словесний захист може бути важливим засобом захисту своїх прав та інтересів у суспільстві.

Риторика, як засіб захисту своїх прав, *«має виводити лиходійство на чисту воду для того, щоб винуватець був покараний і став здоровий...»* [3, с. 189].

Розмірковуючи про використання риторики, а в розрізі нашого дослідження і про право на захист, Платон стверджує про неможливість її використання для виправдання несправедливості та протиставляє дві істини, а саме, по-перше: *«...для виправдання власної несправедливості або несправедливості батьків, друзів, дітей або батьківщини, риторика нам без будь-якої користі...»* [3, с. 189], а по-друге: *«...використовуй красномовство, аби повністю виявити злочин, аби винні звільнилися від найбільшого зла – несправедливості»* [3, с. 189].

Думки Платона про значення слова набули відображення також і в діалозі «Про справедливість», у якому він стверджує, що: *«слово – той інструмент, за допомогою якого справедливе відділяється від несправедливого»* [5], а також те, що *«судді, коли вирішують спір про справедливе і несправдливе, вирішують це за допомогою речей»* [5].

У іншому діалозі Платона «Держава» [6] немає конкретної частини, де він безпосередньо розмірковує про право людини на захист. У цьому творі Платон звертає увагу на принципи справедливості, законності та порядку, які, очевидно, є необхідними для забезпечення захисту прав і свобод людини в державі. Платон обговорює це питання у різних контекстах, зокрема у контексті створення ідеальної держави і в контексті розуміння справедливості.

Характерним щодо цього є його висловлювання *«... в досконалій державі повинна справдитися справедливість»* [6, с. 124].

Можна сказати, що Платон вважав право людини на захист важливим елементом справедливості та рівності перед законом, а риторику – знаряддям справедливості. Справедливість він розглядав як важливу складову соціального порядку, а також однією із головних функцій ідеальної держави та висловлював свої погляди на цю тему у своїх діалогах.

Арістотель, як і інші давньогрецькі філософи, звертав увагу на такі категорії, як справедливість та рівність, а відповідно і на право на захист у суспільстві. Зокрема, у трактаті «Нікомахова Етика» [7] він розмірковував про справедливість і рівність перед законом як основні складові справедливого суспільства, що є основою захисту прав громадян у цьому суспільстві.

Особливої уваги заслуговують такі думки Арістотеля: *«...в житті прекрасного і благого досягають ті, що здійснюють вірні вчинки»* [7, с. 33]; *«...законодавці, привчаючи до законів громадян, роблять їх добрими, і таке бажання всякого законодавця; а хто не досягає успіху в привчанні – не досягає мети, і цим відрізняється добрий державний устрій від державного устрою поганого»* [7, с. 59]. З цього вислову Арістотеля очевидно, що наслідком доброго державного устрою є добрі громадяни, які здійснюють добрі вчинки та не порушують законів, а отже, не порушують і прав інших громадян, що можливо віднести як один з проявів гарантування державою права на захист. Відсутність цього критерію зумовлює віднесення такої держави до поганого державного устрою.

Арістотель також висловлює думку щодо стримуючої, а отже, правозахисної функції держави в частині покарання, а саме: *«Це засвідчується ... законодавцями, бо вони карають і поміщаються тим, хто чинить ниці справи, якщо тільки їх здійснили не підневільно і не по невіданню, у якому самі неповинні; а тим, хто здійснює прекрасні вчинки, законодавці воздають почесні, щоб таким чином заохотити одних і стримати інших»* [7, с. 111].

Також у цьому творі Арістотель формулює сучасний принцип, який набув закріплення і в частині 2 статті 68 Конституції України [9] – незнання закону не звільняє від юридичної відповідальності, а саме: *«І за невідання в законах чогось такого, що знати належить і неважко, карають...»* [7, с. 111].

Розмірковуючи про питання справедливості та несправедливості, Арістотель доходить висновку, що *«...«несправедливим» вважається той, хто переступає закон, хто своєкорисливий і нерівний, а звідси ясно, що справедливий – це законослухняний і рівний. Отже, справедливе – це законне і рівне, а несправдливе – це протизаконне і нерівне»* [7, с. 191]; *«...ми називаємо справедливим те, що для взаємовідносин у державі створює і зберігає щастя, і все, що його складає»* [7, с. 193]; *«...справедливість – це є повна добродієність, але не сама по собі, а у відношенні до іншого»* [7, с. 193].

Отже, справедливість, як характерна риса правильного державного устрою в суспільстві, отожднюється Арістотелем з законністю і рівністю, а отже, є запорукою забезпечення права на захист громадян у цьому суспільстві.

Заслугує на увагу розуміння Арістотелем категорії рівності, а саме: «...якщо один чинить несправедливо, а інший зазнає несправедливості і один заподіяв шкоду, а іншому вона заподіяна, то закон враховує різницю тільки з точки зору шкоди, людей же він розглядає як рівних. Так що оскільки дане порушення справедливості є порушенням рівності, то суддя прагне відновити її...» [7, с. 205].

У «Політиці» Арістотель, стверджуючи, що «...правосуддя є мірилом справедливості» [8, с. 18], вважає, що держава має забезпечити своїм громадянам справедливий процес і надати можливість захистити свої права. Арістотель убачає в цьому необхідний елемент справедливого суспільства.

Арістотель вважає, що політика є мистецтвом найвищого порядку, оскільки вона стосується найвищої мети, а саме, щоб люди мали вести благочестиве та щасливе життя. Для розкриття цього він зазначає: «...тільки ті форми державного устрою, які спрямовують до загального щастя, є, виходячи із засад справедливості, правильними» [8, с. 76]; «Держава створюється не задля того, аби жити, а здебільшого для того, щоб жити щасливо» [8, с. 79]; «...найкращим державним устроєм треба визнати той, організація якого дає людині можливість чинити якнайкраще і жити щасливо» [8, с. 182].

Очевидно, що зазначена найвища мета – жити щасливо, може бути досягнута тільки через політичну владу, яка забезпечує не лише порядок і співіснування, а й захист прав людей, тому що тільки вільні люди, які живуть у безпеці, можуть відчувати щастя та благочестя. Отже, Арістотелеве право на щасливе існування є своєрідною формою реалізації права на захист.

Розмірковуючи в «Політиці» про закони, Арістотель зазначає, що «...закони, які відповідають правильним формам державного устрою, ґрунтуватимуться на справедливості» [8, с. 84]; «...на підставі законів правителі повинні правити, а також запобігати правопорушенням» [8, с. 100]; «Заповзятий законодавець повинен ставити перед собою завдання сприяти процвітанню держави й поліпшенню рівня життя громадян» [8, с. 184]; «...справедливі закони неодмінно зумовлюють добре впорядкування» [8, с. 187]; «...законодавець мусить докладати зусиль переважно для того, аби його закони, що стосуються і військової справи, і всього іншого, мали на увазі забезпечити громадянам дозвілля (необхідне для державної діяльності) і мир» [8, с. 205]. Отже, саме закони, за Арістотелем, є механізмом забезпечення справедливості та відповідно права на захист у правильних формах державного устрою.

Також Арістотель звертає увагу, що держава повинна гарантувати справедливість, тому що саме вона є головним органом, який забезпечує права усіх громадян, що висвітлюється в таких його висловах: «Держава – це зв'язок між людьми, схожими одне на одного, і мета цього зв'язку – забезпечити якомога краще існування» [8, с. 192]; «...всі громадяни належать державі, бо кожен із них – (невід'ємна) частинка держави. Турбота ж про кожену частинку, природно, передбачає піклування про ціле, разом узяті» [8, с. 213].

Своєю чергою Арістотель вірив, що в справедливому суспільстві кожна людина має однакові права на захист своїх прав, незалежно від соціального статусу чи багатства і вважає справедливим, «коли повстання піднімають ті, у кого менше прав, з метою урівнятися (у правах) із тими, у кого їх більше» [8, с. 131], що є своєрідним проявленням реалізації свого права на захист, бо: «Державним благом є право, тобто те, що служить загальній користі. На думку всіх, право є певна рівність. ... право є певне щось, що стосується особистості й чого рівні повинні мати однаково.» [8, с. 84–85].

Можна стверджувати, що Арістотель ставився до права на захист як до необхідної складової справедливого суспільства та вважав, що держава має гарантувати права та інтереси кожної людини і що це право повинно бути забезпечене в рамках правосуддя та дотримання законів.

Марк Туллій Цицерон, римський філософ і правник, у своїй праці «Про закони» [10] писав, що закони повинні бути справедливими та рівними для всіх громадян, а отже, що кожна людина має право на захист своїх прав державою. Філософ вважав сенс закону в тому, що «він велить чинити правильно, а коїти злочини забороняє» [10, с. 163].

На думку Цицерона, людина має певні непорушні права, які випливають з її природи і буття, і що ці права повинні бути захищені державою. Цицерон писав про природне право, яке передує законам людей і є вищим за них. Він вважав, що природне право має універсальний характер і є загальновизнаним, оскільки випливає з природи людини і стосується всіх людей без винятку, що,

зокрема, розкривається в таких його висловах: «...ніщо так не важливе, як повне розуміння того, що ми народжені для справедливості і що не на міркуванні людей, а на природі ґрунтується право» [10, с. 167]; «...природа створила нас для того, аби ми розділяли між собою всю сукупність прав і користувалися ними всі спільно» [10, с. 169]; «...ми можемо відрізнити добрий закон від нерозумного тільки на основі мірила, наданого природою. Керуючись природою, відрізняють не тільки право від безправ'я, але взагалі все чесне від усього ганебного» [10, с. 174].

У рамках природного права Цицерон підтримував ідею, що людина має право на свободу, власність і право на справедливий суд, особисту безпеку та відсутність насильства.

Вислів Цицерона щодо того, що «сутність закону полягає саме в тому, що він прийнятий і встановлений для всіх» [10, с. 240], можна вважати його особливим розумінням рівності, яке наповнюється змістом через таку необхідну особливість законів, що, своєю чергою, гарантує можливість його застосування з метою захисту своїх прав усіма громадянами незалежно від їхнього стану.

Як звернули увагу М. Костицький і Н. Кушакова-Костицька, справедливість, згідно з Цицероном, вимагає не шкодити іншим і не порушувати чужу власність. Перша вимога справедливості, вважав мислитель, полягає в тому, щоб ніхто нікому не шкодив, якщо тільки не буде спровокований на це несправедливістю [11, с. 15]. Ця думка ще раз розкриває сутність справедливості як складової права на захист, а саме, як встановлення заборони здійснення будь-кому шкоди, так і можливості здійснення самозахисту у відповідь на несправедливість.

Справедливо буде стверджувати, що Цицерон ставився до права на захист як до основного права людини, що повинне гарантуватися державою. Він вважав, що кожна людина має право на справедливий суд і можливість захистити свої права та інтереси і що справедливість та право на захист є необхідними складовими суспільства та упорядкованої держави.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що давньогрецькі та давньоримські мислителі у своїх міркуваннях про права людини еволюціонували в розумінні природи цих прав. Давньогрецькі філософи, такі як Платон і Арістотель, розглядали право на захист як важливу складову справедливості та політичного ладу, встановлюючи зв'язок між правом та моральними цінностями. Вони вважали, що права людини, та відповідно і право на захист, повинні бути визнані та гарантовані законами, які забезпечують справедливість і рівність перед законом.

З іншого боку, давньоримські філософи, такі як Цицерон, розглядали право на захист як природне право, що належить кожній людині від народження, незалежно від законів чи політичної системи. Вони підкреслювали, що природне право є недоторканим і не може бути порушене владою чи законами. Давньоримські філософи також вважали, що право повинно бути захищене від будь-якого втручання, навіть від самої держави, і є однією з основних гарантій свободи та справедливості у суспільстві.

Таким чином, перехід від давньогрецької до давньоримської думки в міркуваннях про право людини на захист відбувався від більш морально-орієнтованого підходу давньогрецьких філософів до підкреслення природного та недоторканного характеру права на захист давньоримських філософів, що враховувало важливість і незалежність цього права.

На завершення доцільно звернутися до думки М. Селлерза, який зазначає, що «філософи з часів Арістотеля та Цицерона стверджували верховенство права (*«legit imperium»*) як головну гарантію практичної справедливості. «Верховенство права, а не людей» (якщо точніше) вимагає критерію поза людською волею для захисту суб'єктів права і суспільства від свавілля будь-якої особи.... Верховенство права, як зазначають Арістотель, Цицерон та засновники сучасного конституціоналізму, передбачає постійне слідування вказівкам розуму та справедливості у правотворчості, інтерпретації та застосуванні права» [12, с. 212].

Висновки. Право людини на захист в історії відіграло важливу роль у формуванні правової культури та правової системи різних цивілізацій. Від самого початку існування правових систем людство стикалося з необхідністю захищати свої права та інтереси.

Величезним є внесок мислителів античних Греції і Риму у скарбницю політичної та правової думки. Вони започаткували теоретичний підхід до проблем держави, права та інших державно-правових явищ. Цінність античної правової думки полягає в розвитку та формуванні ідеології свободи людей.

Поняття про право людини на захист в античній думці не було розвиненим у тому вигляді, в якому ми розуміємо його сьогодні. Деякі античні мислителі та юристи висловлювали погляди на тему справедливості та рівності перед законом, що можна розглядати як первісні форми розуміння права людини на захист. Кожен з цих філософів мав свої унікальні погляди на цю тему та надавав їй різний акцент.

Право на захист є одним з фундаментальних прав людини, яке набуло відображення в законодавстві багатьох країн світу. Це право забезпечує можливість захисту від будь-яких порушень прав людини та може бути реалізоване різними способами, включаючи судовий захист, самозахист, право на захист від насильства тощо.

Ідеї античності про право на захист вплинули на розвиток правосуддя та законодавства відповідно до їх принципів справедливості, рівності та свободи людини. Ці ідеї стали основою для подальшого розвитку правових систем і вплинули на формування сучасного уявлення про право на захист.

У сучасному світі право на захист визнається всіма демократичними країнами та закріплюється в конституціях, міжнародних конвенціях і деклараціях. Це свідчить про те, що право на захист є важливим елементом правової системи, який забезпечує захист прав і свобод людини та гарантує демократичні принципи правління.

Отже, роль права на захист в історії та в сучасному світі надзвичайно важлива для забезпечення свобод і прав людини, а також для розвитку правової культури та правової свідомості суспільства.

Список використаних джерел

1. Козюбра М. І. Доктрина природного права: через історичні злети й падіння до визнання основою найважливіших досягнень сучасної правової теорії та практики. *Право України*. 2021. № 1. С. 12–42.
2. Платон. Діалоги. Харків: Фоліо, 2008. 349 с.
3. Платон. Діалоги. Київ: Основи, 1999. 395 с.
4. Платон. Закони. URL: <https://psylib.org.ua/books/plato01/30zak01.htm> (дата звернення: 20.04.2023)
5. Платон. Про справедливість. URL: https://pidru4niki.com/12461220/filosofiya/platon_pro_spravedlivist_sokrat_yogo_drug (дата звернення: 20.04.2023)
6. Платон. Держава. Київ: Основи, 2000. 355 с.
7. Арістотель. Нікомахова етика. Київ: Аквілон-Плюс, 2002. 480 с.
8. Арістотель. Політика. Київ: Основи, 2005. 239 с.
9. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата звернення: 18.04.2023)
10. Ціцерон, Марк Тулій. Про державу. Про закони. Про природу богів. Київ: Основи, 1998. 476 с.
11. Костицький М. В., Кушакова-Костицька Н. В. Справедливість як засіб і ціль у виправленні та ресоціалізації засуджених: філософське осмислення. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2018. № 1-2. С. 11–24.
12. Селлерз М. Право, розум та емоції. *Філософія права і загальна теорія права*. 2014. № 1–2. С. 209–228.

References

1. Kozubra M.I. Doktryna pryrodnoho prava: cherez istorychni zlety y padinnia do vyznannia osnovoiu naivazhlyvishykh dosiahnen suchasnoi pravovoi teorii ta praktyky. *Pravo Ukrainy*. 2021. № 1. S. 12–42.
2. Platon. Dialohy. Kharkiv: Folio, 2008. 349 s.
3. Platon. Dialohy. Kyiv: Osnovy, 1999. 395 s.
4. Platon. Zakony. URL: <https://psylib.org.ua/books/plato01/30zak01.htm> (data zvernennia: 20.04.2023).
5. Platon. Pro spravedlyvist. URL: https://pidru4niki.com/12461220/filosofiya/platon_pro_spravedlivist_sokrat_yogo_drug (data zvernennia: 20.04.2023).
6. Platon. Derzhava. Kyiv: Osnovy, 2000. 355 s.
7. Aristotel. Nikomakhova etyka. Kyiv: Akvilon-Plius, 2002. 480 s.
8. Aristotel. Polityka. Kyiv: Osnovy, 2005. 239 s.
9. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon vid 28.06.1996 № 254k/96-VR // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (data zvernennia: 18.04.2023).
10. Tsitseron, Mark Tullii. Pro derzhavu. Pro zakony. Pro pryrodu bohiv. Kyiv: Osnovy, 1998. 476 s.
11. Kostytskyi M. V., Kushakova-Kostytska N. V. Spravedlyvist yak zasib i tsil u vypravlenni ta resotsializatsii zasudzhenykh: filosofske osmyslennia. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava*. 2018. № 1–2. S. 11–24.
12. Sellerz M. Pravo, rozum ta emotsii. *Filosofia prava i zahalna teoriia prava*. 2014. № 1–2. S. 209–228.

Винокуров В. В. Парадигма права на захист в античній думці та її значення для правових реалій

Стаття присвячена аналізу античної думки щодо права людини на захист. Висвітлено важливість розуміння права на захист у правовій і філософській думці давнини та його вплив на розвиток прав людини в сучасному світі. Розглянуті погляди Сократа, Платона, Арістотеля, Цицерона, які започаткували теоретичний підхід до проблем держави, права та інших державно-правових явищ. Зазначено, що всі ці мислителі вважали право на захист одним з найважливіших прав людини, що повинне бути гарантовано державою. У статті проаналізовані деякі праці цих філософів. Відзначено, що кожен з них вкладав свій контекст у право на захист і висловлював погляди на тему справедливості та рівності перед законом, що можна розглядати як первісні форми розуміння цього права. Акцентовано увагу, що обстоювання права на захист є важливим завданням суспільства, у тому числі й науки, оскільки в сучасному світі право на захист визнається всіма демократичними країнами та закріплюється в конституціях, міжнародних конвенціях та деклараціях. Зроблений висновок, що ідеї античних мислителів щодо права на захист мали значний вплив на подальший розвиток прав людини в історії та на європейське правосуддя і законодавство, стали основою для подальшого розвитку правових систем і вплинули на формування сучасного уявлення про право на захист, а також для розвитку правової культури та правової свідомості суспільства.

Ключові слова: права людини, право на захист, захист прав людини, свобода людини, закон, справедливість, рівність, природне право, Сократ, Платон, Арістотель, Цицерон.

Vynokurov V. V. The paradigm of the right to defense in ancient thought and its significance for legal realities

The article is devoted to the analysis of ancient opinion regarding the human right to protection. The importance of understanding the right to protection in the legal and philosophical thought of antiquity and its influence on the development of human rights in the modern world are highlighted. Attention is drawn to the fact that the concept of the right to protection is not a new phenomenon, that it existed in ancient times, as evidenced by the opinions of ancient thinkers, who in their works reflected on various aspects of law, including the right to protection, in particular through the understanding of such categories as justice, equality before the law, as well as the role of the state in ensuring these rights. The views of Socrates, Plato, Aristotle, and Cicero, who initiated a theoretical approach to the problems of the state, law, and other state-legal phenomena, are considered. It is noted that all these thinkers considered the right to protection one of the most important human rights, which should be guaranteed by the state. The article analyzes some works of these philosophers. It was noted that each of them put their own context into the right to protection, and expressed views on the topic of justice and equality before the law, which can be considered as primitive forms of understanding this right. It is noted that ancient Greek and ancient Roman thinkers in their reasoning about human rights evolved in their understanding of the nature of these rights. Ancient Greek philosophers considered the right to defense as an important component of justice and political order, establishing a connection between law and moral values, while on the other hand, ancient Roman philosophers considered the right to defense as a natural right that belongs to every person from birth, regardless of laws or political system. It is emphasized that the defense of the right to protection plays an important role in history, as it provides the possibility of protecting human rights from any excessive actions by the state or other subjects, and is also an important task of society, including science, since in the modern world, the right to protection is recognized by all democratic countries and enshrined in constitutions, international conventions and declarations, which indicates that the right to protection is an important element of the legal system that ensures the protection of human rights and freedoms and guarantees democratic principles of governance. It was concluded that the ideas of ancient thinkers regarding the right to protection had a significant impact on the further development of human rights in history and on European justice and legislation, became the basis for the further development of legal systems and influenced the formation of the modern idea of the right to protection, as well as for the development legal culture and legal awareness of society.

Key words: human rights, right to protection, protection of human rights, human freedom, law, justice, equality, natural law, Socrates, Plato, Aristotle, Cicero.

DOI: 10.33663/2524-017X-2023-14-427-433